

EXAGGERATION AND ITS ROLE IN A WORK OF ART
ПРЕУВЕЛИЧЕНИЕ И РОЛЬ ЕГО В ПРОИЗВЕДЕНИИ ИСКУССТВА
BADIIY ASARDA MUBOLAG‘A VA UNING ROLI

Axmedova Miyassarxon,

Ingliz tili amaliy kursi kafedrası o‘qituvchisi, FarDU

Abstract: In this article, the poetic arts serve to make the ideas expressed in the work of art more vivid and impressive, to embody the lyrical and epic symbols more vividly, to ensure the verbal elegance, musicality, and appeal of verses, stanzas, and stanzas, as well as exaggeration. Through a, we are talking about influencing the imagination of the student, through the state of the symbol or the sign of the movement.

Key words: exaggeration, effect, exaggeration, approach, folklore, artistic text

Аннотация: В данной статье поэтическое искусство служит тому, чтобы сделать идеи, выраженные в художественном произведении, более яркими и впечатляющими, ярче воплотить лирическую и эпическую символику, обеспечить словесную изящность, музыкальность и привлекательность стихов, строф, и строфы, а также преувеличение Через а, речь идет о воздействии на воображение ученика, через состояние символа или знака движения.

Ключевые слова: преувеличение, эффект, преувеличение, подход, фольклор, художественный текст.

Annotatsiya: Ushbu maqolada she'riy san'atlarning badiiy asarda ifodalangan g‘oyalarning hayotiyroq, ta’sirchanroq ifodalanishiga, lirik va epik timsollarning yorqinroq gavidalantirilishiga, misralar, baytlar va bandlarning lafziy nazokati, musiqiyliigi, jozibadorligini ta’minlashga xizmat qilishi haqida hamda mubolag‘a orqali o‘quvchining tasavvur olamiga, timsol holati yoki harakati belgisi orqali ta’sir etish haqida gap yuritiladi.

Kalit so‘zlar: mubolag‘a, ta’sir, bo‘rttirish, yondashuv, folklore, badiiy matn

Mubolag‘a so‘zi o‘zbek tilining izohli lug‘atida kuchaytirish, bo‘rttirish, giperbola so‘zlari bilan izohlangan. Tasvirlanayotgan yoki ta‘riflanayotgan kimsa, narsa, hodisa va shu kabilarni o‘quvchilarga yaqqol, ta‘sirli qilib yetkazish uchun ularning sifatlarini orttirib, bo‘rttirib ko‘rsatish maqsadida ishlatilgan so‘z yoki ibora mubolag‘adir.

Mubolag‘a so‘zi arab tilidan olingan bo‘lib, “kattalashtirish”; “kuchaytirish” ma‘nosini bildiradi. Badiiy asarda tasvirlanayotgan badiiy timsol holati yoki harakatini bo‘rttirib, kuchaytirib ifodalash san‘ati demakdir. Bunday xildagi tasvirda badiiy timsol xususiyatlari yaqqolroq namoyon bo‘ladi, o‘quvchi ko‘zi oldida yorqinroq gavdalanadi.

Giperbola “gapning ekspressivligini oshiradigan maqsadli bo‘rttirish” hisoblanadi Mubolag‘ada san‘atkor tasvirlanayotgan shaxs, predmet, voqea-hodisalarni boshqalaridan ajratib ko‘rsatish, diqqatini jalb qilish maqsadida juda ham bo‘rttirib ko‘rsatiladi:

Robinzon halokatga uchragan kemasida eng abjir va eng chaqqon bo‘lganligini va hatto unga hech kim teng kelolmaganidan faqat uning o‘zi tirik qolganligini eslab ham xursand bo‘lardi.

U do‘stlariga o‘zining sarguzashtlari haqida gapirib berdi. Boylar uning qaroqchilardan qochib ketayotganda uchratgan mahalliy aholi haqidagi hikoyasiga qiziqib qolishdi. O‘sha paytda negrlar ishchi kuchi bo‘lganligi sababli, ular juda qimmatga tushgan. Kemani yig‘ib, ular yo‘lga tushishdi, ammo Robinzon Kruzoning taqdiriga ko‘ra ular muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Robinzon orolda qoldi[1].

Aslida, san‘at va adabiyotning barcha vositalarida, ularning voqea bo‘lishi va yashashida mubolag‘a qatnashadi, mubolag‘a ishtirok etmasa san‘at ham, adabiyot ham bo‘lmaydi. Ularning asosida real tasavvur qiladigan, odam to‘liq ishonadigan mubolag‘a bo‘lsa, giperbola usulida bu yanada orttirib, o‘ta kuchaytirib tasvirlanadi. Bu usul ko‘pincha sifatlash, o‘xshatish, jonlatirish kabi vositalar bilan hamkorlik qiladi va shu yo‘l bilan o‘zining behisob qudratini, o‘lchovi yo‘q kuchini yaqqolcharoq namoyish etadi.

Tasvirdagi bo‘rttirishni aql qabul qilsa-da, lekin hayotda u uchramaydi. Bu tablig‘ (ar. katta, kuchli ma’nosini beradi) deb yuritiladi. Misol uchun, umr bo‘yi qo‘limda jaraq-jaraq pul o‘ynadi; qo‘sha-qo‘sha uchastkalar qurdim, qo‘sha-qo‘sha mashinalar oldim, bir sandiq oltin yig‘dim[1].

Tasvirdagi aqlga sig‘maydigan, inson tafakkuri mantig‘iga to‘g‘ri kelmaydigan mubolag‘a *ig‘roq yoki ifrot* (ar. haddan oshish, chegaradan tashqariga chiqish) deb yuritiladi. Misol uchun,

Bu oroldagi barcha narsa sirli xuddi qorong‘u xonadan nimanidir topishga o‘xshaydi [Robinzon Kruzo]. Tasvirdagi tasvvur qilib bo‘lmaydigan hayotda, haddan ziyod mubolag‘ani hech kim hayotda ko‘rmagan. Misol uchun, *Kemaning signali xuddi qornimning ichida chalingandek ko‘nglimni ozdirib yubordi.*

Shoir yoki yozuvchi taassurotni kuchaytirish, hayajonni oshirish, majoziy ma’noda bo‘rttirish maqsadida mubolag‘a ishlatadi. Mubolag‘ali tasvir, asosan, ikki tamoyilga (harakat va holatni bo‘rttirishga qaratilgan) asoslangan bo‘ladi. Bunday belgi va xususiyatlarni kuchaytirishga xizmat qiladigan mubolag‘a zamirida tashbixiy bog‘lanish bo‘ladi. Mubolag‘a tabiatan adabiy janrlarga bog‘liqdir.

Mubolag‘a og‘zaki nutqda ham, folklor asarlarida ham, yozma adabiyotda ham ko‘p uchraydi. Mubolag‘a, xususan, romantik asarlarda, shuningdek satirada ko‘p qo‘llaniladi. Bolalar adabiyotida ham bu usul asosiy tasvir vositalaridan hisoblanadi. Biroq professor Abdurauf Fitrat aytganidek, mubolag‘a chin (samimiy) bo‘lsa, judayam oshirib yuborilmasa, zo‘raki bo‘lmasa, yasamalikdan uzoq, bo‘lsa, tuyg‘ulardagi kuchlilik — o‘tkirlikni anglashga katta yordam beradi[2].

Mubolag‘a narsa-hodisalarning xususiyat, belgilarini kuchaytirib, orttirib tasvirlashdir. Mubolag‘a muayyan narsa-hodisalarni boshqalaridan alohida ajratib ko‘rsatish maqsadida qo‘llanadi. Mubolag‘a badiiy asarda aksariyat hollarda o‘xshatish, jonlantirish, sifatlash, metafora kabi tasviriy vositalar bilan birgalikda qo‘llanadi. Mubolag‘a, ayniqsa, folklor asarlarida, xususan, ertak, dostonlarda ko‘p qo‘llanadi.

Xalk, og‘zaki ijodi va mumtoz adabiyotimizda ba‘zan orttirmali mubolag‘alar ham uchrab turadiki, bular adabyoètshunoslikda “Budut” yoki “Ifrat” deb yuritiladi.

Misol:

Oh urarman, oh urarman,

Ohlarim tutsin seni

Ko‘z yoshim daryo bo‘lib,

Baliqlari yutsin seni. (Xalq qo‘shig‘i)

Mubolag‘aga berilgan ta‘rif va tavsiflar ham narsalarni, voqea va hodisalarni, histuyg‘ularni, belgi xususiyatlarni o‘ta bo‘rttirib tasvirlash sifatida qayd etiladi. Mubolag‘a ham tasvirning ta‘sirchan chiqishiga, obrazli ifodalanishiga xizmat qiladi. Mubolag‘aning so‘z ma‘nosining ko‘chishiga asoslanishi uning troplar (ko‘chim) guruhiga mansubligini ko‘rsatsa ham, u tropning boshqa ko‘rinishlaridan farq qiladi[3]. Chunki tropning boshqa ko‘rinishlarida ko‘chma ma‘no ma‘lum bir belgi asosida o‘xshatish, taqqoslash, voqea-hodisa yoki predmetlar o‘rtasidagi bog‘liqlikka ko‘ra bo‘lsa, mubolag‘a esa to‘g‘ri ma‘noda tushunmaslikni talab etadi.

Mubolag‘aga asoslangan ko‘chim badiiy matnga nutq predmetiga nisbatan tinglovchi yoki kitobxon e‘tiborini tortish va nutqning emosional ekspressivligini ta‘minlash maqsadi bilan olib kiriladi. Mubolag‘ada ifodalanayotgan axborot tabiiyki, hayot haqiqatiga mos kelmaydi. Lekin me‘yor buzilsa, kutilgan effektga erishilmasligi ham mumkin[4]. Aslida mubolag‘ali nutq va matnning asosiy maqsadi axborot berish emas, balki tinglovchi yoki o‘quvchiga ta‘sir qilishdir. Yozuvchi so‘zlar yordamida voqelikni yuksak badiiylik bilan aks ettirar ekan, asarni o‘qishda o‘quvchi ham uni aniq tasavvur etadi. Yozuvchi aniq tanlangan so‘zlar yordamida muayyan voqea yoki hodisaning belgi va xususiyatlarini o‘zi belgilagan maromda ochib beradi. Bunda so‘zning qudrati uning umumiy ma‘nosi bilan emas, balki matn mazmuni, uning pragmatik faktorlari bilan bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Shunga asosan yozuvchilar so‘zning asl va boshqa ma‘no qirralaridan foydalanib mahurat ko‘rsatadilar. Hozirgi kunda, mubolag‘a yozuvchi yaratgan badiiy matnning muhim vositalaridan biri hisoblanadi hamda uning ishlatilish doirasi o‘quv jarayoni bilan

cheklanib qolmaydi. Shuni ta’kidlash lozimki, mubolag‘a doimo nazm va nasr vakillari uchun muhim bo‘lib kelgan. Mubolag‘aning ishtirokisiz nazm ham, nasr ham, hatto siyosiy nutq ham o‘rganuvchilar uchun qiziqarli bo‘lmagan bo‘lard[5].

Shuning uchun, ushbu mavzu bir vaqtning o‘zida ham qiziqarli, ham dolzarbdir. Mubolag‘a bo‘rttirish badiiy usuli bo‘lib, amalga oshirish imkoniyatlari nuqtai nazaridan shubhali, umuman aqlga sig‘maydigan holda namoyon bo‘ladi.

So‘zlovchining ma’lum bir hayajonlangan holatini ifodalagan mubolag‘ani bo‘rttirish bilan adashtirmaslik kerak. Misol uchun,

1. *Dodlagim, boshlarimni yerga urib dodlagim kelardi [Robinzon Kruzo].*

2. *Menga qolsa, o‘zimni shuqoyalardan xuddi cuhishni o‘rganayotgan burgut bolasidek tashlagim kelardi [Robinzon Kruzo].*

Yuqoridagi misollarni tahlil qilar ekanmiz, birinchi misolda “boshlarimni yerga urib dodlagim” mubolag‘a personajning hissiyotini aniq tasvirlab beradi. Ya’ni, g‘amginlik hissiyoti yorqin namoyon qilingan. Keyingi jumlada ham mubolag‘a “burgut bolasidek” ishlatilgan bo‘lib, bu yerda personajning ma’lum bir predmetga monand xarakter qilishini bildiradi. Ingliz tilida ham shunga o‘xshash misollarni kuzatish mumkin. Misol uchun,

1. *He passed the sausages to Harry, who was so hungry he had never tasted anything so wonderful, but he still couldn’t take his eyes off the giant [“Harry Potter and the Philosopher’s Stone.” P.].*

2. *I’d never tell anyone this in a million years [“Can you keep a secret?” P. 20].* Keyingi jummalarni talqin qilar ekanmiz, birinchi misolda keltirilgan mubolag‘a “so hungry he had never tasted anything so wonderful” birikmasi qo‘llanilgan bo‘lib, personajning hayratini va fiziologik holatini ya’ni qorni ochligini anglatishini kuzatamiz. Ikkinchi misolda esa “in a million years” mubolag‘asi personajning ma’lum bir sirni hech kimga aytish niyati yo‘q ekanligini va uning xavotirlanganini tasvirlaydi[2].

Badiiy asarlarda mubolag‘alar kundalik hayotda uchraydigan turli vaziyatlarni ifodalaydigan tushunchalarning qo‘llanilishiga asoslangan bo‘lishi ham, masalan, *Axir, bug‘doydan non yopsa bo‘ladi [Robinzon Kruzo]*.

Bu gaplarda mubolag‘aning ancha ta’siri seziladi. Tasvirlanayotgan ish-harakatlar kundalik hayotga mos bo‘lsada, yozuvchi tomonidan o‘ziga xos tarzida mubolag‘ali tasvirlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Po‘latov Yu. Badiiy asarda nomlar tarjimasi. T.: Fan, 1967 41-42 betlar
2. Geismar, William “Articles”, London, “Lighthouse”, 1986 y. 2 page
3. Аникин Г. В. «История английской литературы», Москва, «Наука» , 1975 y. Стр 36-39.
4. Stone, Ingmar “A sailor in a raw”, Bern, “Wirtschaft”, 1988 y 121-124 pages
5. Sinclair, Upton “Mammonar!”, New York “Wisdom”, 1984 y 42 page
6. Jek London “Martin Iden” Toshkent. 75-bet